

# Wil van de Leur: Een biografische schets

*Yoyce Hes*

## **Inleiding**

In deze biografische schets van zijn werkzame leven willen we de lezer kennis laten maken met Wil van de Leur, wie was hij, welke dingen vond hij belangrijk, wat wou hij bereiken en op welke wijze deed hij dat? Misschien de belangrijkste vraag: Waarom heeft hij zich zijn hele werkzame leven zo voor het opbouwwerk ingezet? Volgens Mulder was Wil zelfs 'de belichaming van het Nederlandse opbouwwerk'. Tegelijkertijd was hij een bescheiden mens. Als Wil officieel afscheid van het werk had genomen, dan zouden daar honderden mensen naar toe zijn gekomen. Daar zou hij van gegruwd hebben. Hij wou zo'n oploop voor hem alleen helemaal niet. Zijn ideale apotheose was verdwijnen zoals Bilbo in de Ban van de ring bij zijn afscheidsfeest.

Om dit portret te kunnen maken heb ik, behalve zijn vrouw Ineke, 11 mensen geïnterviewd met wie Wil in uiteenlopende tijdvakken een werkrelatie onderhield. Uit die interviews kwamen verschillende dingen naar voren, maar er waren ook opvallende overeenkomsten. We vermelden hier in welke functie zij Wil kenden.

Men is het er over eens dat hij een man met visie was. Hij kon die visie ook implementeren naar de praktijk. Hij gaf anderen instrumenten om er wat mee te doen en genoot dan van hun succes. Hij liet zich nooit ergens op voorstaan en kwam altijd met een inhoudelijk verhaal.

Dit jaar is het zgn. Darwin jaar. Er is veel te doen over Darwin en zijn opvattingen, maar wat we in elk geval kunnen zeggen is dat Darwin beschikte over de gave uiteenlopende zaken met elkaar in verband te brengen, een verband dat anderen niet zo gauw zouden leggen en daarin school zijn genialiteit. Men noemt die gave: 'consilience'. Wil beschikte ook over een dergelijke 'consilience', je zou het ook creativiteit kunnen noemen en een uitermate brede belangstelling. Hij las alles wat los en vast zat en haalde daar ook onverwachte ideeën uit. De inmiddels beroemdste opbouwwerker ter wereld is president van Amerika geworden en Darwin heeft het met zijn 'consilience' als wetenschapper toch ook

ver geschopt.

Waarom ging Wil de politiek niet in of werd hij bestuurder of misschien één van die goedverdienende consultants bij een belangrijk adviesbureau? En waarom is hij niet in de wetenschap gegaan? En heeft daar een mooie carrière opgebouwd? We hebben het hem niet gevraagd en kunnen het hem niet meer vragen, maar we hebben wel wat antwoorden gekregen van hen die hem goed hebben gekend. Hij was niet uit op gewin of status voor zichzelf. Wil was één van de misschien verouderde soort mensen die het maatschappelijk belang om een samenleving te helpen opbouwen waarin het goed samenleven is, niet alleen voor een elite maar juist ook voor mensen aan de zgn. onderkant, voorop stelde en zijn ambities in dienst stelde van dat doel. En dat betekende ook dat hij afzag van een wetenschappelijke carrière en zelfs een wetenschappelijke opleiding omdat hij vreesde dat hij zich daarmee ook zou verwijderen van de doelgroep voor wie hij het 'deed'<sup>1</sup>.

---

16

Levinas heeft in zijn studie *De totaliteit en het oneindige* een kritiek geschreven op de westerse moderne filosofie en hetzelfde geldt voor de wetenschap, nl. het risico dat de mens 'object' van het denken wordt. En Wil was juist een man van het belang van het subject, van het autonome individu. Wil geloofde in 'de kracht van mensen', niet in ideologieën, of in systemen of technologieën en dat maakte hem uniek, zeker voor deze tijd.

We zullen nu door zijn werkzame leven wandelen, waarbij we meteen aantekenen dat Wil misschien ook door zijn bescheidenheid het niet vaak of graag over zichzelf had.

### **Periode Sociale Academie en stage Philips: portret werkende jeugd**

Wil van de Leur werd op 1 juni 1944 geboren in een middenklassegezin in Maastricht. Hij was oudste van drie kinderen. Wil ging naar de basisschool in Maastricht en doorliep de MULO in Eindhoven. Na de MULO ging Wil bij Philips werken, - naar verluid - op een afdelingspostkamer annex bedrijfsbibliotheek; en daarnaast studeerde hij voor het HBS staatsexamen dat hij in korte tijd wist te behalen. Dit diploma was toen nodig om toelating te krijgen voor de Sociale Academie. Als jongeman van 19 jaar in 1963 ging hij aan de Sociale Academie in Eindhoven de opleiding cultureel werk, specialisatie opbouwwerk, volgen. Op de Academie ontmoette hij zijn vrouw Ineke die hem tot zijn dood zou blijven volgen. Zij krijgen in Leeuwarden een dochter: Manon.

In Eindhoven zat hij o.a. in de redactie van de Academiekrant, deed mee met de werkgroep theater en volgde tevens de parttime opleiding journalistiek in Nijmegen. Zijn keuze voor het cultureel werk had te maken met de breedte ervan. Die trok hem aan en dan kon je altijd nog verder

zien. De specialisatie opbouwwerk beviel hem al meteen goed. Voor de academie schreef hij een scriptie, waarin hij de vrijetijdssituatie van de ongeschoolde werkende jeugd portretteerde. Via familie van hem kwam hij bij Philips als stageplaats terecht, waar men hem gelegenheid gaf en ook ondersteunde om onderzoek te doen. In de eerste helft van zijn stagejaar, hij was toen 23 jaar, begon hij aan zijn empirisch onderzoek. Hij benaderde 1123 jongens en meisjes van 15 tot en met 19 jaar via de zgn. 'levensscholen' in Eindhoven en Den Bosch. Zijn conclusie was dat het een groep betreft die niet de aandacht en begeleiding krijgt die ze nodig heeft, terwijl een ander deel van de jeugd die het qua milieu en aanleg veel gemakkelijker zonder kan stellen, die aandacht wel krijgt. Waarom krijgen jongeren het beter naarmate ze het toch al beter hebben, die vraag stelde hij zich ?

Typerend voor Wil waren ook toen al zijn betrokkenheid bij een groep die het minder heeft, zijn oog voor de kansen die je als samenleving zou kunnen creëren voor een dergelijke groep jongeren en zijn gevoel voor onrechtvaardigheid.

### **De Leeuwarder periode en het 'gezicht' van het opbouwwerk**

Wil van de Leur is bij velen bekend vanwege de grote impact die hij op het opbouwwerk en het gezicht van het opbouwwerk had, in zijn Leeuwarder periode.

Toen hij eindexamen deed op de Sociale Academie werd hem door de examinator gevraagd of hij het opbouwwerk in het Noorden wou gaan opzetten. Dat was in juli 1967. Extra aantrekkelijk werd het hem gemaakt omdat erbij werd vermeld dat er sprake zou zijn van een urgentieverklaring binnen de gemeente Leeuwarden zodat hij uit militaire dienst zou kunnen blijven. Juist dat laatste gaf de doorslag want Wil wou bijzonder graag uit dienst blijven in die tijd. Hij kreeg echter geen vrijstelling maar uitstel, een uitstel dat tenslotte een afstel is geworden. Pas na 5 jaar kreeg hij de uiteindelijke vrijstelling, tegen die tijd was hij er helemaal gesetteld en had zijn vrouw Ineke er inmiddels ook een baan gevonden, een jaar later dan hij in 1968.

Eén van de vragen die je hem nu zou willen stellen is: waarom wil juist een zoon van een vader die als ambtenaar bij Defensie werkzaam was zo graag uit dienst blijven? Had dat iets te maken met het fenomeen dat een banketbakker zijn eigen taartjes afraadt of helemaal niets? Helaas we zullen het met gissingen moeten doen. Zijn vader overleed ook voordat we het hem konden vragen.

Op 2 oktober 1967 toen Wil net in Leeuwarden zat, krijgt Ineke een brief van hem, waarin hij zegt: "Vandaag heb ik al veel gezien. Het werk hier is een puinhoop, maar daar kan aan gewerkt worden. Hij vestigt zich

in de Jan Evenhuisstraat (kantoor plus woning) en later op de Emmakade.

In de 11 jaar tot november 1978 heeft Wil zich op verschillende manieren verdienstelijk gemaakt in Leeuwarden. Ik wil hier een onderscheid maken tussen:

De organisatiekant van het opbouwwerk en het welzijnswerk;

Het ‘gezicht’ dat hij het opbouwwerk gaf als een niet te onderschatten factor bij de feitelijke realisatie van de kracht van de bewoners(stem) tegenover bestuurlijke plannenmakerij;

---

18

Daarna zal ik nog ingaan op zijn ‘stijl’ van organiseren en beïnvloeden.

### *De organisatie van het opbouwwerk’*

Voor het buurtwerk was er een Stichting Centraal Orgaan voor buurt en jeugdwerk Leeuwarden (COL). Drie buurtwerkstichtingen werkten daarin samen. Eén van deze was de stichting Wielepolle, gesticht door de gemeente, waar de focus lag op opbouwwerk in bijzondere situaties. Alle drie doen ze iets aan jeugd- en buurtwerk. En dan zijn er nog de levensbeschouwelijke centra voor voor jeugd- en jongerenwerk. Het is nog de tijd dat ‘een jongere een probleem kan hebben maar zelf geen probleem is’. ( Leeuwarder Courant, 30-1-1999)

Net in Leeuwarden ging Wil samen met Wilfried de Pree (PvdA) en Matthieu de Greef (Groen Links), beiden raadslid, werken aan een nota over hoe die structuur van het welzijnswerk en het opbouwwerk eruit moest zien dat wil zeggen meer samenhang kon vertonen. Onder invloed van Wil verdween het jeugdwerk uit het pakket van het COL, dat voortaan het Centraal Orgaan Leeuwarden heet. Er komen een Instituut voor Algemeen Maatschappelijk werk en één voor Sociaal Cultureel Werk. Daarnaast was er dan nog apart jongerenwerk . De Culturele Raad hadden ze in die tijd eigenlijk weg willen schrijven, maar Wil wilde geen extra vijanden creëren waar dat niet nodig was. Dat was kenmerkend voor Wil’s stijl van opereren.

### *Het gezicht van het opbouwwerk*

Begin jaren ‘70 zijn er twee wapenfeiten te noemen, waaraan de naam van Wil van de Leur is verbonden en die beide sterk hebben bijgedragen aan het ‘gezicht’ van het opbouwwerk. Stadsvernieuwing en het werk van de Werkplaats Opbouwwerk Noord Nederland.

### *Stadsvernieuwing*

Wil zorgde zowel inhoudelijk als ook qua (overleg) structuur voor een grote(re) rol voor het opbouwwerk doordat de Transvaalwijk, toen nog Rengerswijk geheten onder Wil's bezielende leiding de eerste echte stadsvernieuwingswijk werd in Nederland, waar bewoners zich met succes en met begeleiding van het opbouwwerk verzetten tegen de a.s sloop. Van de Leur put voor de Transvaalwijk uit een rijke bron van stagiaires van de Technische Hogeschool Delft en de Rijksuniversiteit Groningen. Hij legde contact met Lambert Mulder, toen hoofdmedewerker andragogie en samen zorgden ze voor de begeleiding van het project door een interdisciplinair team.

De Transvaalwijk is volgens Mulder een klassieker geworden. Bussen Randstedelingen komen persoonlijk kennis nemen van dit wonder, waar met inschakeling van de bewoners de wijk een metamorfose heeft ondergaan en de bewoners zelf ook sterker uit de strijd zijn gekomen. Het was een overwinning op het politieke establishment, maar het kostte allemaal wel een hoop energie. Sinds die overwinning kwamen er ook mensen op de opleiding andragologie af die veel ervaring hadden, aldus Mulder. Ook het aantal opbouwwerkers in dienst van de COL breidde zich sterk uit.

Wat bepaalde nu het succes van het opbouwwerk bij dit stadsvernieuwingproject?

*Strategisch denken.* Wil was strategisch heel knap. Hij zei altijd: 'de ijscoman is aan het werk als het mooi weer is'. Belangrijk voor hem was dat je een goed timmermansoog moest hebben voor de situatie, de context waarin je werkte. Wil was er goed in om te kijken: is er een speelveld, waar is ruimte (voor beïnvloeden), wie lopen er en dan kom je op het idee om niet zomaar achter een bal aan te lopen, maar goed te kijken. Overigens was Wil geen voetbalfanaat.

Wil was iemand die zich heel goed voorbereidde maar tegelijkertijd aan bluffpoker deed. Als je, aldus Wil, je alleen richt op de ratio en argumenten dan red je het niet. Je moet inspelen op de macht en je moet het spel om de macht doorgronden, aldus De Jong, die verwijst naar het door hem en Wil van de Leur stukgelezen boek van Paul Watzlawick e.a. *De pragmatische aspecten van de menselijke communicatie* (1970).

*Activering en ondersteuning, interdisciplinaire benadering en netwerken.*

Daarnaast wist Wil activering en ondersteuning van achterstandsgroepen/bewoners te combineren met een gedegen interdisciplinaire benadering en idem netwerk.

*Creativiteit in het vinden van middelen.* En tenslotte wist hij op verbazing-

wekkende wijze aan geld te komen. Zo strandde elk subsidieverzoek in Leeuwarden op een hardnekkig nee, want de stad was een artikel 12 gemeente en als zodanig arm. De financiering van projecten opbouwwerk was ingewikkeld. Het Rijk betaalde 80 procent, de gemeente 20. Van die 20 procent kon de gemeente weer 80 procent terugkrijgen uit een rijksfonds sociale zorg. Elke gulden die het opbouwwerk spendeerde kostte de gemeente dus een dubbeltje. Dan weet Wil nog weer een welzijnssubsidie aan te boren die weer 80 procent van dat dubbeltje vergoedt. Maar dan blijft de gemeente nog steeds weigerachtig, want die twee centen die nodig zijn om de rijkssubsidie te krijgen zijn nog niet op te brengen vindt men. Dan valt Wil terug op een kennis bij Philips die het Philips de Jongh Ontspanningsfonds beheert en de laatste 2 centen fourneert ten bate van de ‘arme gemeente’. Dat valt niet goed bij burgemeester Johannes Brandsma. Hij vat het op als een prestigekwestie, en opdat zijn stad niet te kijk zal staan betaalt, Leeuwarden de laatste twee cent per gulden. Philips mag zich terugtrekken en sindsdien is de subsidiëring van COL projecten geen probleem meer. Halverwege de jaren zeventig heeft het COL zo’n tien opbouwwerkers in dienst en huurt het tal van deskundigen in op ad hoc basis.

Dat Wil overigens geen man was van stereotype oplossingen of van vaste ideologieën bewijst het voorbeeld van de Linnaeusstraat. Een opbouwwerker komt samen met de bewoners van deze straat tot de conclusie dat sloop onontkoombaar is in een situatie waar ieder sociaal verband ontbrak. Dat buurtje wordt metterdaad gesloopt, de 1<sup>e</sup> nieuwbouwwijk van na de oorlog die in Nederland tegen de vlakke ging.

### *De Werkplaats Opbouwwerk Noord-Nederland (WONN)*

Wil van de Leur was één van de ‘founding fathers’ van de Werkplaats Opbouwwerk Noord-Nederland die in 1971 werd opgericht als instituut met als voornaamste taken: methodiekontwikkeling voor het opbouwwerk, bijscholing en deskundigheidsbevordering van opbouwwerkers. Voor Wil was de WONN een plek waar hij zijn ideeën kon toetsen met vakgenoten, waar hij kon reflecteren op de geschriften die de medewerkers van de WONN produceerden. Besteman, de eerste directeur van de WONN, ontwikkelde de *probleem project methode*. Wil leverde in woord en geschrift (zie bijvoorbeeld de nummers 7 en 8 uit de lijst van publicaties) commentaar. Mede dank zij de inbreng van Wil van de Leur droeg de WONN sterk bij aan het ‘gezicht’ van het opbouwwerk. De WONN was een vrijplaats waar onderzoek kon worden gedaan naar wat het opbouwwerk deed. Het was indertijd een manier om uit de bureaucratische beknelling te komen, aldus Mulder. Volgens hem kwam het tegemoet aan de grote behoefte om aan de buitenwacht te laten zien wat feitelijk gebeurde.

In die 11 jaar dat Wil in Leeuwarden werkte, gebeurde er veel. Naast de initiatieven die hierboven zijn vermeld is er toen ook al een begin gemaakt met het Project Werk en Welzijn en met de oprichting van de WAO platforms. Tevens had Wil veel ideeën waaronder de zgn. ‘vliegende Fries’, werkelozen die zouden kunnen worden overgevoerd naar andere delen van Nederland, maar daar is niet veel van terecht gekomen. Ook met de ‘Eenzame Fietser’ de beroepsvereniging die in de jaren ‘70 werd opgericht bemoeide Wil zich, hij had zitting in het bestuur. Daar kwam de latere ambtenaar op CRM Piet Vreeswijk tegen. Deze beroepsvereniging heeft overigens niet heel lang bestaan. Wil was in die tijd bovendien van mening dat de vakbond een meer geëigend instrument was om je te organiseren als beroepsgroep. Volgens Vreeswijk was dat omdat Wil sterk in structuren dacht.

### *Stijl van opereren*

Wil had in de Leeuwarder tijd vooral een informele stijl van opereren. Er was sprake van korte lijnen, veel plannen en ideeën werden besproken en voorbereid in de kroeg. We laten hierover een paar mensen die hem in die tijd hebben gekend aan het woord:

“Wil kende iedereen en zat boordevol verhalen over Jantje en Pietje en dan sloegen Wilfried de Pree, Matthieu de Greef en Kees Ridder, die directeur van het Maatschappelijk werk was en CDA (avant la lettre) en wat rustiger en minder wild en bevlogen dan de anderen, lekker aan het pimpelen. Was de Ridder weer vertrokken omdat die in Harderwijk woonde, dan gingen de anderen nog even door. Als je dat vergelijkt met nu: in die tijd haalde je meer inspiratie uit gezaghebbende figuren tegen wie je goed kon aanpraten als wethouder. Je had een toegang tot het veld via mensen als Wil en schiep zo een grote vertrouwensbasis, waar je allemaal belang bij had. Als voorbeeld gaf De Pree de Interimsaldoregeling van die tijd. Je moest dan binnen een maand van zo’n regeling gebruik weten te maken. De bewonersorganisaties werden wel door opbouwwerkers overtuigd, niet door de gemeente omdat de laatste bij voorbaat verdacht was). Je wist het veld zo ook veel makkelijker te vinden. In deze tijd moet je dat missen.

In de Leeuwarder periode was er iedere donderdagavond een avond in het café het Bierhuis. Dat was een broeiplek, waar Wil een heel belangrijke gesprekspartner was. Wil kon feilloos overgaan van humor en lol om niks om vervolgens een relatie te leggen met een projectidee. Hij kon goed schakelen.

In die periode had Wil het volgende ritme: om 10 uur het bed uit, naar werk en dan naar de lunchroom van V & D voor een broodje hamburger, dan tot 5 uur doorwerken, dan weer naar V & D om eten te halen,

dan kookte hij thuis, dan weer van half 8 tot 10 uur 's avonds op kantoor. Dan naar het Oranje Bierhuis tot 1 uur, dat café ging om 1 uur dicht, dan naar huis. Toen later een café ernaast werd geopend ging hij met een aantal getrouwen daarnaar toe tot drie uur of soms tot in de vroege uurtjes om ze dan naar kantoor mee te nemen en nog even een voorstel uit te werken achter de typemachine. En dan had Wil even zo vrolijk om 9 uur een gesprek met de wethouder, wat hij dan uitstekend deed! Wil vond het ook prachtig als hij een pilsje kon drinken met de doelgroep. Hij investeerde in de (theoretische) ontwikkelingen van het opbouwwerk waardoor hij minder makkelijk door de politiek kon worden weggeblazen. Hij liet zich ook moeilijk vastpinnen ten opzichte van bestuurders, politici. Nog een paar typering van mensen die Wil in die periode hebben gekend. Hij was:

- enorm creatief, had een enorme drive.
- erg taalvaardig, kon goed schrijven, charmant, maar hij bleef zichzelf en werd niet gelikt.
- een heel harde werker: hij zat 's avonds laat nog te werken en zondags ook.
- altijd gericht op de inhoud van het werk.
- een geweldige lobbyist, je moest zaken doen in het café, was zijn stelling.
- degene die de politiek op de voet volgde en zag waar de kansen lagen.
- echt een ideeënman, hij hield zijn kop boven het maaiveld. Hij ging er vanuit als ik 10 ideeën heb ontwikkeld en ik houd er 2 over en daar doe ik wat mee, dan is het goed.
- altijd wat in de schuifdeuren en op de achtergrond, bijvoorbeeld als de Amerikaanse opbouwwerk professor Jack Rothman colleges kwam geven bij de WONN over planning, social action en community development.

Over Wil's al of niet wetenschappelijke ambitie vertelt Mulder:

“Wil was een meewerkend voorman, hij heeft misschien gedacht dat hij naar de praktijk toe teruggezet werd als hij teveel in een doctorandusrol kwam, iets wat ik hem wel eens heb geadviseerd en aangeboden als mogelijkheid..Hij zei zelf altijd dat hij meer een doemens was dan een wetenschapper. Dat wetenschappelijke is toch wat teveel geredeneer en wat het voor de praktijk betekent is ook niet altijd duidelijk, aldus Wil, en dan doelde hij bijvoorbeeld op het proefschrift van Van Beugen over sociale technologie”.

Maar Mulder sprak dat dan tegen en zei dat hij ook vanuit de praktijk was begonnen, hij was zelf opbouwwerker geweest. Mulder denkt ook dat Wil de voorkeur gaf aan het vrije jongenschap in plaats dat hij onder leiding van een professor in een richting zou worden geduwd. Wil was iemand die lijnen trok naar de wetenschap maar zelf toch ook dicht bij



de praktijk bleef staan. Hij was erg geprikkeld door Wolfgang Beck en Jan Nauta die samenlevingsopbouw entameerden en voor de activering van achterstandsgroepen waren, maar hij had weer niks op met het (neo)marxisme, terwijl veel opbouwwerkers indertijd aan de leiband liepen van deze ideologie.

Het beeld dat oprijst uit de Leeuwarder periode is dat van een tijd waarin het opbouwwerk zichzelf als belangrijke politieke machtsfactor in de rol van activistisch ondersteuner van bewoners op de kaart zette, misschien zelfs hier en daar teveel macht kreeg. Dat kon het mede doen door de veranderende organisatie, de verbeterde financiële mogelijkheden en de korte lijnen tussen politiek, bestuur en uitvoering. Dat alles was voornamelijk het werk van een bescheiden, uiterst creatief mens, een harde werker en een buitengewone netwerker: Wil van de Leur.

---

23

Zelfs vandaag de dag, anno 2008, vertelt Siebe de Vries, werken zijn ideeën nog door. “Het gaat erom dat iemand het waardevol vindt dat je bij hem over de vloer komt, in plaats dat je contre coeur achter iemands voordeur gaat kijken vanuit een controleperspectief. Het opbouwwerk werkt immers in de openbaarheid en niet in het geniep”. Dat soort ideeën heeft De Vries van Wil opgestoken. Op dit moment – 2008 - werken ze in de wijk Bilgaard met een wijkpanel, mensen die bv actief zijn in de kerk en andere maatschappelijke organisaties. Ze hebben een wijkvisie gemaakt helemaal vanuit de bewoners. Daar schieten ze veel mee op. Deze wijze van werken, n.l. van onderop werken ( Wil was hiervoor de grote inspirator) krijgt navolging in Heechterp maar ook als het kan in andere wijken, maar het blijft lastig. Juist in de Vogelaarwijken zitten ontzettend veel ambtenaren er pal bovenop en krijgen bewoners weinig ruimte.

### **De Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn (NRMW) en de oprichting van het Landelijk Platform Opbouwwerk (LPO), Omzetting daarvan in Landelijk centrum Opbouwwerk(LCO). Periode van samenwerkingsverbanden en institutionalisering**

#### *nrmw*

Aan het eind van de Leeuwarder periode zag Wil dat ambtenaren het over gingen nemen van opbouwwerkers, waarbij bewoners weinig te vertellen kregen. Voor Wil ging de uitdaging eruit. Hij wist alleen niet precies hoe hij verder wou, dacht over de politiek, maar wou er niet echt in, hij wou onderhandelen met wie hij wou en zijn handen vrij kunnen houden. Toen hij een advertentie van de Nationale Raad Maatschappelijk Welzijn zag, realiseerde hij zich dat hij als hij daar zat, aan dergelijke zaken zou kunnen werken.

De Vries vertelt hoe jammer ze het als team vonden dat Wil wegging. Hij schetst de situatie die Wil achterliet: Het opbouwwerk en de werkers waren gigantisch dominant in Leeuwarden. De invloed van het COL op het stadsbestuur was groter dan omgekeerd en dat had ook met de meerderheidspositie van de PvdA te maken. Wil is weggegaan op het top-punt. Toen was er in iedere wijk een fulltime opbouwwerker. Daarna, toen begin jaren '80 op de wethoudersplek een ex-vormingswerkster kwam te zitten, vond ze gek genoeg het vormingswerk overbodig en werd gesneden in het opbouwwerk. Maar dat had er volgens De Vries ook mee te maken dat de opbouwwerkers zichzelf teveel op de voorgrond plaatsten en teveel macht kregen. Dat ging op den duur tegen hen werken.

---

24

De opvolgers van Wil waren meer beheerders en hielden zich veel minder dan Wil bezig met de inhoud van het opbouwwerk en dat bleek later desastreus, aldus de Vries. En De Pree trof een sterk uitgeholde situatie aan toen hij na 15 jaar kamerlidmaatschap in Leeuwarden terug kwam. Van het opbouwwerk en het jeugd- en jongerenwerk was toen weinig overgebleven in Leeuwarden. Alleen het maatschappelijk werk en peuterspeelzaalwerk waren toen nog goed vertegenwoordigd.

Stafleu vertelt hoe de NRMW erbij stond toen Wil solliciteerde (Wil had een referentie van Lambert Mulder op zak). Hij was toen secretaris van de sectie samenlevingsopbouw en er was nog een sectie maatschappelijke dienstverlening. De sectie samenlevingsopbouw werd niet door iedereen geaccepteerd. Vroeger, in 1967, had hij nog meegemaakt dat de naam maatschappelijk werk veranderde in maatschappelijk welzijn.

Wil had al snel het idee dat er een zelfstandig platform opbouwwerk moest komen. De NRMW was anders georganiseerd, het was een vereniging van aangesloten koepel - organisaties zoals SALCO en NBV die geen nauwe band met het werkveld meer hadden. Maatschappelijk werkers vonden toen dat ze een beroep hadden; zij vonden opbouwwerkers warrig en ook te links, die voerden acties tegen de overheid zoals bij de kruisraketten.

Wil was verstandig, probeerde vooral structuur aan te brengen en was juist erg goed in de theoretische onderbouwing. Bovendien had hij uitstekende contacten met Gradus Hendriks, de toenmalige directeur-generaal maatschappelijke ontwikkeling van het ministerie van CRM. Volgens Vreeswijk was Wil een soort 'zoon' van Hendriks die hem vlak voor hij met pensioen ging nog 75.000 gulden subsidie voor het Platform verstrekke.

### *Het LPO*

Stafleu zelf heeft toegejuicht dat het Platform er kwam. Wil kreeg tijd en ruimte om aan de opzet van het Platform te werken, terwijl hij daarnaast

interne commissies voor de NRMW opzette. Wil kon ontzettend hard werken en alles tegelijk aanpakken, maar het één ging niet ten koste van het ander. Het Platform werd eerst nog lid van de sectie samenlevingsopbouw en kon gebruikmaken van de bibliotheek. In 1982 begint het Landelijke Platform Opbouwwerk (LPO) formeel zijn werkzaamheden. Het Platform werd zelfstandig en Wil werd 'directeur' een titel die hijzelf nooit gebruikte. Stafleu vond het jammer dat Wil wegging bij de NRMW. Piet Vreeswijk, die toen op het ministerie zat heeft hem gesteund in het verwerven van subsidie, maar volgens Vreeswijk was Wil so wie so knap in het verwerven van subsidies. Hij nam ook personeel van NRMW mee. Dozy (2008) zegt over het LPO in haar proefschrift (p. 236): "Het ( Platform) staat met zijn vele contacten in het werkveld dicht bij de praktijk, het stimuleert initiatieven en het brengt instellingen en opbouwwerkers bij elkaar...Het concept 'samenwerkingsverbanden' slaat aan; er ontstaan al dan niet tijdelijke samenwerkingsverbanden ...rond diverse onderwerpen. ( zie hierover ook de bijlage Instituties en hoofdstuk 3 in dit boek)

De belangrijkste taken van het LPO waren:

Het mee oprichten en ondersteunen van samenwerkingsverbanden of platforms van plaatselijke of lokale instellingen voor kortere of langere tijd rond bepaalde vraagstukken met als doel probleemoplossing van onderop en innovatie.

Het (mee) organiseren van conferenties over opbouwwerkrelevante zaken en inhoudelijke thema's.

Belangenbehartiging richting centrale overheid.

Het verzamelen en verspreiden van informatie via een nieuw tijdschrift MO/Mededelingen Opbouwwerk.

In de volgende paragraaf laten we een paar mensen aan het woord die specifieke ervaring met Wil hadden waar het de WAO-platforms betrof en het project Werk en Welzijn. Vervolgens twee mensen die hem hebben meegemaakt als werknemers bij eerst het LPO en later het Landelijke Centrum Opbouwwerk (LCO), respectievelijk Jur de Haan en Dorine Winkels.

### *WAO-platforms*

We spraken met Bareld Postma, samen met Wil al in diens Leeuwarder periode betrokken bij de oprichting van WAO-platforms, voortgekomen uit het zgn. Fries WAO beraad, waarvan Bareld 12 jaar voorzitter was. Wil wou in iedere provincie een Platform voor WAO'ers (ondersteund door het opbouwwerk).

Friesland, Limburg en Zuid Holland werden proefgebieden voor beroepsondersteuning, waar Wil subsidie voor wist te krijgen (1982). In dat jaar

is het vrouwenwerk erbij gekomen. In de WAO beweging was er een sterke achterdocht tegen beroepskrachten. Vandaar ook dat dezen niet bij het COL werden ondergebracht maar dat ieder platform zijn eigen beroepskracht kon uitzoeken. Jim Schuyt (opvolger Wil) had dat maar te slikken, aldus Postma. Limburg en Zuid Holland lagen echter nog dwars. Toen er drie platforms waren, hebben ze afgesproken dat andere hen konden kontakten om te vragen hoe ze dat hadden gedaan, het zgn. Friese voorbeeld. Toen kwamen ze naar hen toe voor de know how. Er was respect voor hun eigen stijl. Gelderland, Overijssel en Zeeland gingen meedoen en Limburg konden ze tenslotte ook overtuigen door in een gesprek Joop Mantel van het landelijk WAO-beraad erbij te betrekken. Toen moest Den Haag nog worden overtuigd van voortzetting en uitbreiding van het project, want de 3 proefgebieden mochten maar drie jaar duren. Via Tweede Kamerlid voor de CDA mevr. J. Kraaijeveld - Wouters kregen ze in 1985 toegang tot E. Brinkman, minister van CRM. Bij hem werden zowel het project ondersteuning WAO platforms als het vrouwenwerk in één keer op tafel gelegd en het lukte om op één middag 1 miljoen en 200.000 gulden los te krijgen.

Dat gesprek met Brinkman herinnert Postma zich nog precies. Terwijl hij en zijn vrouw bij Brinkman en zijn ambtenaren op bezoek waren en ze een sigaretje rookten, Postma had niets op schrift en volgens hem waren de ambtenaren erg zenuwachtig, zat Wil beneden. Wil wou met opzet niet mee, hij vond dat Postma het zelf moest doen, niet alles moest worden gedaan door beroepskrachten, maar zo hield hij ook zijn handen vrij ten opzichte de betreffende ambtenaren zoals Vreeswijk met wie hij een goed contact onderhield. Daarmee moest hij wel door één deur kunnen blijven gaan. Toen ze na anderhalf uur - in plaats van de afgesproken drie kwartier - beneden kwamen zat daar niemand meer, maar het zag blauw van de rook en daar was Wil nog in te onderscheiden. Hij was zo blij dat hij Bareld een dikke kus gaf en zei dat ze even moesten napraten. V & D was aan het sluiten, maar schoonmakers lieten hen er na enig aandringen toch in en toen hebben ze daar met bier onder tafel nog zitten napraten.

Volgens Vreeswijk had Postma tegen Brinkman naar aanleiding van de bezuinigingsvoorstellen gezegd: gij zult het geknakte riet niet breken! Brinkman had toen gezegd: 'als jullie het in de Kamer voor elkaar krijgen volg ik de Kamer'. Brinkman droeg Vreeswijk als ambtenaar op om alle platforms een ondersteuning te geven zolang hij minister was. Dus inclusief vrouwenwerk. Wat Brinkman erg aansprak was het weerbaar maken van mensen, dat mensen van slachtoffer onderhandelaar werden. Bij de platforms kwamen spreekuurhouders en er werd commentaar gegeven op nieuwe regelingen en dat kon dan weer meegenomen worden naar de Tweede Kamer als feedback. Ook dat sprak Brinkman erg aan,

aldus Postma.

Postma geeft een typering van Wil van de Leur: hij was een man die wist wat er boven speelde en wat er onder gebeuren moest. Hij had totaal geen kapsones, na het eten had hij dezelfde hobby als Bareld: een potje bier met een rokertje en dan werden de zaken nog eens doorgesproken. Ze gaven elkaar seintjes en konden twee handen zijn op één buik, ook al had Bareld weinig opleiding, alleen lagere school, Wil voelde hem precies aan en liet aan Bareld ook wel zijn emoties zien wat voor Wil wel bijzonder was. Wil was volgens Bareld boven alles een vakman op zijn gebied. Wat Wil voor de WAO'ers heeft betekend, weten eigenlijk maar heel weinig mensen, terwijl iedereen van Bareld Postma had gehoord. Wat dat betreft bleef Wil graag een beetje op de achtergrond, terwijl Bareld dat onterecht vond.

Zijn vrouw Elga Zuidema, die in 2002 de Harriëtte Freezerring heeft gekregen voor haar emancipatiewerk en die het vrouwenwerk bij de WAO - platforms deed en dat tot 2002 bleef doen bij de Stichting J' Accuse, leerde Wil in 1977 kennen toen hij gastdocent aan de Sociale Academie was met als onderwerp: inspraak van bewoners in de wijk. Opbouwwerk was toen erg met samenlevingsopbouw bezig. Zij was toen onder de indruk van zijn bruisende ideeën, frisse wind en zijn benadering van mensen. Hij bekeek alles vanuit het perspectief van mensen zelf en dat sprak haar zeer aan. Ze had opbouwwerk gekozen en toen ze hem hoorde dacht ze: goede keuze! Oorspronkelijk werd ze met haar ideeën over vrouwenwerk nog uitgelachen toen ze stage ging lopen bij het COL, waar toen Schuyt zat, maar later is dat mede met behulp van Wil (zie ook het gesprek met Brinkman) prima gerealiseerd.

### *Het project Werk en Welzijn*

We spraken met Meindert van den Berg, projectleider van het project Werk en Welzijn. Het idee voor het project is om vrijwilligerswerk te honoreren en tegelijkertijd betaald werk in de maatschappij beter te verdelen (Zie verder voor de inhoud van dit project hoofdstuk 3 in dit boek). Dit op zich succesvolle project werd in 1985 beëindigd omdat er op topniveau bij met name het Ministerie van SoZaWe een weerstand bleek te bestaan tegen de integrale benadering ervan, welke vele heilige huisjes zou afbreken. Het concept echter, sprak velen aan en net zoals bij andere projecten van Wil is er sprake van doorwerking. Meindert van de Berg heeft toen hij bij de ABVA KABO in Amsterdam werkte het idee daar naartoe meegenomen en Guusje Ter Horst was als wethouder bereid het toe te passen op gemeenteambtenaren. Er zijn vergelijkbaar met het oorspronkelijke project uitwisselingen tot stand gebracht evenals in Zaandam waar Ruud Vreeman, de burgemeester, zat die Van de Berg kende.

Van de Berg prijst zich gelukkig dat hij iemand als Wil heeft gekend:

iemand met een oorspronkelijk idee over de rol van opbouwwerkers in de samenleving. Bij Wil betekende dat: dienstbaar en ondersteunend aan burgers die deze ondersteuning nodig hebben om samen te werken aan verbetering van de kwaliteit van de samenleving en ook daarom een grote vrijheid moeten genieten. Het gaat er in die visie om niet ‘zelf te dansen’ maar ‘mensen helpen te dansen’. Dat doet Van de Berg nog steeds in zijn vakbondswerk. Vakbondsbestuurders zouden in zijn visie meer de rol van opbouwwerkers moeten hebben zoals Wil die voor ogen had in plaats van de betaalde onderhandelaars die ze nu vaak zijn.

### *LPO, bezuinigingsoperaties en oprichting LCO*

---

28 Wil nam Jur de Haan, bij de NRMW stagiaire en later zijn vervangende dienstplicht vervullend, mee naar het Landelijk Platform Opbouwwerk. Volgens de Haan was het Platform hét antwoord op het echech van de landelijke koepels die veel te top down werkten, terwijl de bedoeling van het Platform juist was om van ‘onderop’ te werken. Het faciliteerde het bij elkaar komen van professionals uit de diverse steden en regio’s op een bepaald gebied. Het was flexibel, aansluitend op de lokale praktijken, het wou niet zozeer een eigen geluid produceren maar had de bedoeling het geluid van onderop te versterken, daartoe moest het lokaal opbouwwerk ook versterkt worden via landelijke regelingen. Het was innovatief en er was sprake van een klein bureautje dat flexibel kon manoeuvreren. Wil kon er met verliefdheid over praten volgens de Haan en het heeft in die vorm te kort bestaan vindt hij achteraf.

Zoals de oprichting van het Platform een reactie en antwoord was op wat er aan de hand was in koepelland, zo kan het Consulentenschap Samenlevingsopbouw volgens de Haan gezien worden als een briljant concept, dat voorzag in de mogelijkheid van flexibilisering door een pool van opbouwwerkers te creëren die zelfstandig functioneerden en zich niet lieten opslokken door een brede welzijnsorganisatie, een trend die eind tachtiger jaren inzette onder invloed van de nieuwe Welzijnswet en de decentralisatie. De opvatting van Wil was: het opbouwwerk moet zelfstandig blijven omdat het bewoners onafhankelijk moet kunnen adviseren over welzijnsvoorzieningen, huisvesting e.d., ook als die rol een kritische is naar deze voorzieningen toe. Maar dat heeft niet lang kunnen functioneren omdat de voorwaarde n.l. zelfstandigheid van de instellingen op den duur niet gewaarborgd kon worden. Volgens Jur de Haan is Wil toen deze ontwikkeling inzette, meer op het idee van de beroepsvereniging gaan zitten, immers als de instelling de onafhankelijkheid niet kan waarborgen dan moet de professe als de bescherming daarvan optreden; en de persoon van de werker als belangrijkste drager van het opbouwwerk worden gezien. Daarbij had hij oog voor tweede kansen.

---

Het Consulentenschap kon voorzien in doorstroming. Seniores uit Den Haag konden doorstromen naar Rotterdam bijvoorbeeld en er kon ook sprake zijn van instroom van jonge talenten omdat zo'n voorziening formatieruimte geeft. Er werd subsidie aangevraagd bij het arbeidsbureau in Den Haag, het werd er neergezet als arbeidsinstrument omdat het voorzag in verschillende arbeidsmarktdoelen. Dat was Wil ten Voeten uit, aldus de Haan. Tot 1988 grossierde Wil in leuke ideeën. Op vakantie naar Nice met vrouw Ineke en dochter Manon naar het strand, dan kwam hij terug met bladzijden handgeschreven projectvoorstellen in cahiers. Hij kwam ook regelmatig over de vloer bij Hans Hillenius en zijn vrouw van het Koningin Juliana Fonds (KJF) die eigenlijk het opbouwwerk als aparte werksoort niet zo zagen zitten, om geld op te halen voor allerlei projecten zoals voor de leerstoel grondslagen van het opbouwwerk, of om redacties te ondersteunen of wijkkranten wat extra te geven etc. Jur de Haan tekent er wel bij aan dat de voeding vanuit de praktijk soms een probleem bleek, zoals bij het Consulentenschap. De jonge aanwas bleek niet zo geïnteresseerd, men moest concurreren met het Ombudsteam Stadsvernieuwing en de instellingen wilden hun seniores niet beschikbaar stellen voor het doel. Er waren juist in verband met die concurrentie ook restricties. Volgens de Haan was Wil met dit concept zijn tijd ver vooruit. De Haan, die veel ervaring heeft o.a. als beleidsambtenaar bij de gemeente Den Haag, meent dat de latere 'teloorgang' van het LCO en het opbouwwerk te maken hebben met het feit dat er inhoudelijk geen departement was dat het trok. De lokale beleidskracht acht hij niet groot, de Sociale Vernieuwing eind jaren tachtig mondde uit in een statelijke operatie, de G 4 kreeg extra geld, later vervat in convenanten, wat eigenlijk weinig te maken had met wat er in de stad gebeurde, terwijl de stadsvernieuwing nog echt door gemeenten afgedwongen rijksbeleid was.

In het verhaal van Vreeswijk zit ook deze desillusie. Vreeswijk zat in een groepje met professor Idenburg die aan de slag gingen met sociale vernieuwing. Het kabinet Kok I nam dat over, maar Vreeswijk hield er een desillusie aan over. Hij zag de sociale vernieuwing sneuvelen in de concurrentie tussen de ministeries van WVC en Binnenlandse Zaken over de coördinatie. Daar is het fout gegaan. Het proces was kapot en eindigde met gekissebis.

Het latere Grote Stedenbeleid betekende extra steun voor steden, niet voor bewoners en was meer management by speech, aldus de Haan. Hij verwacht meer van Vogelaar (die inmiddels ten tijde van het schrijven van dit stuk aftrad!). In dat kader noemt hij ook het Landelijk Samenwerkingsverband Achterstandsgebieden (LSA), eveneens oorspronkelijk een vrucht van het LPO, dat bij het Vogelaarbeleid een rol van betekenis speelt. Wanneer het LCO dat in haar portefeuille had kunnen houden had het er wellicht toe kunnen leiden dat opgaan in



Movisie achterwege had kunnen blijven. Omdat bewonersondersteuning op landelijk niveau te weinig aandacht krijgt, aldus de Haan krijgt het lokaal geen invulling, terwijl er een enorme behoefte aan is. Zo zie je in steden als Amsterdam dat ze nu weer op bewonersondersteuning inzetten.

Dorine Winkels is in 1972 in het opbouwwerk terecht gekomen, studeerde sociologie in Amsterdam en maakte kennis met Wil van de Leur op een conferentie van de 'Eenzame Fietser' in Bergen. Volgens haar trad Wil daar prominent op zowel tijdens het formele als het informele gedeelte, waar hij stevig doordronk en ondertussen veel praatte. In 1985 is ze bij Wil gaan werken op zijn voorspraak, net in de periode van de start van het Probleem Cumulatiegebiedenbeleid. Dat werd aangekondigd in de Minderhedennota van september 1983. Zie hiervoor: 'Wijken onder druk', advies van de Harmonisatieraad Welzijnsbeleid, december 1989: "Het beleid was gericht op verbetering van de situatie van stadswijken waar veel mensen wonen die tot minderheidsgroepen behoren. Bewoners uit deze wijken hebben op veel terreinen een achterstand. Tussen de terreinen van de drie W's (wonen, weten, werken) bestaat een samenhang. Er is sprake van een stapeling van problemen en het pcg - beleid wil door een integrale benadering zoveel mogelijk proberen de verschillende vraagstukken in hun onderlinge samenhang aan te pakken. Dit veronderstelt doorbreking van verkokering en samenwerking van alle spelers op het lokale veld. De belangen van de desbetreffende wijkbewoners moeten bij het nemen van maatregelen steeds voorop staan".

Dorine ging met Wil naar het departement van Sociale Zaken (de belangrijkste gelden waren afkomstig van het ministerie van Binnenlandse Zaken - ongeveer 11 miljoen - en Sociale Zaken - circa 50 miljoen -). Zij kregen er meteen 20 uur bij. Ze konden toen het LSA oprichten en Dorine ging fulltime werken. Ze heeft er 4 jaar gewerkt. Na haar kwam Henk Cornelissen er werken, die ervoor heeft gezorgd dat het LSA zelfstandig werd en nu onder Binnenlandse Zaken valt, waardoor het buiten de bezuinigingen valt. Winkels memoreert dat van de 40 wijken die nu zgn. Vogelaarwijken zijn er een flink aantal ook onder het eerdere PCGbeleid viel. Ze verklaart dat met de verwijzing naar de praktijk. Mensen die het beter krijgen (door bepaalde maatregelen) gaan er weg en daarvoor komen er nieuwe kansarmen in de plaats. Het verschil tussen Wil's en haar visie op het opbouwwerk was dat Wil het echt als een beroep zag en zij het veel meer als een methode. Zij is later bij het NIZW gaan werken, een moloch waar Wil weinig fiducia in had.

Dorine schetst hoe Wil werkte: toen zij werkte bij het Platform Opbouwwerk kwam ze een keer boven en Wil zei, 'ga eens zitten, wat



vind je ervan als we een leerstoel bijzonder hoogleraar opbouwwerk gaan oprichten?' Van de 100 ideeën die hij had waren er 20 geniaal, maar hij had wel mensen nodig voor de praktische uitwerking. Er dreigde toen aan te komen dat andragologie werd opgeheven en er was nergens meer een plek voor de theoretische onderbouwing van het opbouwwerk. De eerste hoogleraar was er eind '88/'89, Cees De Wit. Wil heeft de Gradus Hendrikstichting uitgevonden met het doel een hoogleraarpost te creëren. Volgens Stafleu heeft hij daarmee bereikt dat het opbouwwerk meer aanzien heeft gekregen, door het professoraat en de vele boeken die door de Gradus Hendriksstichting werden uitgebracht. Zo werden het opbouwwerk en samenlevingsopbouw een issue voor sociologen en dat was vóór die tijd niet zozeer het geval, naar zijn mening.

---

31

Ook Nanne de Jong geeft aan dat Wil zo werkte en graag tegen hem aanpraatte als hij weer een idee had. Dan belde hij Nanne, dan kon hij weer verder en dat voor zichzelf uitwerken. Zo was er een idee over de inzet van opbouwwerk bij de Elfstedentocht in de negentiger jaren. Hij zei dan tegen Nanne: 'kan je de adjunct directeur van de Leeuwarder Courant niet benaderen' (ook een ex opbouwwerker). Zo'n idee sneuvelde, maar dat had Wil ingecalculerd en was dan weer geen punt.

### ***Herstructurering Landelijke Organisaties (HLO) operatie, bezuinigingen en oprichting LCO***

Eind jaren tachtig zijn er een aantal belangrijke verschuivingen te melden in welzijnsland. In 1987 wordt de Welzijnswet aangenomen, die in 1988 in werking treedt en daarmee vervalt de Rijksbijdrageregeling Sociaal Cultureel Werk. De rijksoverheid stort voortaan subsidie in het gemeentefonds, als zogeheten doeluitkering voor de werksoorten die vallen onder de werking van de wet. Het opbouwwerk is, behoudens rijks-subsidie voor specifieke groepen en activiteiten, voortaan definitief aangewezen op de gemeenten voor financiering van zijn reguliere opbouwwerk-taken. Het convenant en de outputfinanciering doen hun intrede met de daaraan gekoppelde productoriëntatie, marktwerking en vergroting van welzijnsinstellingen als een soort fabrieken. In diezelfde tijd is er sprake van herstructurering van de landelijke organisaties (HLO operatie). Voor de NRMW valt eind jaren tachtig het doek.

Dozy (2008, p. 216) schrijft erover: "Het verdwijnen van de NRMW markeert het einde van een tijdperk dat bijna veertig jaar heeft geduurd. Een tijdperk dat begon met de toenemende overheidsbemoeyenis met maatschappelijk werk, maatschappelijk opbouwwerk, volksoontwikkeling en club- en buurthuiswerk. Een tijdperk waarin het aantal landelijke organisaties voor belangenbehartiging, afstemming, samenwerking en deskundigheidsbevordering groeide en de tot Raad omgevormde Nederlandse Vereniging voor Maatschappelijk Werk uitgroeide tot

Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn, een voor de overheid belangrijke gesprekspartner. Een tijdperk waarin aan het primaat van het particulier initiatief definitief een einde komt en dat eindigt met welzijnswetgeving, decentralisatie, een terugtrekkende centrale overheid en ontmanteling van het institutionele veld. Het opbouwwerk verliest hierbij zijn belangrijkste belangenbehartiger op institutioneel niveau. Zijn belangrijkste sponsor op rijksniveau Dr. Gradus Hendriks is het opbouwwerk dan al een paar jaar langer kwijt.”

---

32

Regering én parlement wilden met deze HLO operatie een eind maken aan de vele landelijke overlegkoepels op het gebied van welzijnswerk en gezondheidszorg. Dit resulteerde onder meer in de oprichting op 19 oktober 1988 van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, een gedwongen fusie van tal van landelijke instellingen. Daaronder was ook het LPO gedacht. Met succes echter wisten Wil van de Leur en zijn bestuur te bepleiten dat het opbouwwerk op nationaal niveau een eigen werkorganisatie verdiende. Na een paar jaar werd dit op rijksniveau weer betwist. Op de Rijksbegroting van 1992 stonden bezuinigingen aangekondigd zowel voor een viertal decentrale ontwikkelingsinstellingen voor het opbouwwerk (de zgn. Werkplaatsen), alsook voor de Stichting MO/Kwaliteitsontwikkeling. Tevens werd aangekondigd dat het landelijk opbouwwerk alsnog ondergebracht zou worden bij het NIZW. Van de Leur besloot samen met zijn bestuur dit te verijdelen. Een interventie van de Tweede Kamerleden Esselink (CDA) en Middel (PvdA) leidde tot een amendement op de begroting. Met als consequentie het terugdraaien van zware kortingen bij de stichting MO/Kwaliteitsontwikkeling en het integreren van het LPO met de Werkplaatsen Opbouwwerk in een nieuwe landelijke opbouwwerkorganisatie. Per 1 januari 1993 gaat dit *Landelijk Centrum Opbouwwerk* van start, met een logo dat voor 100% voortbouwt op de door Wil zelf ontworpen logo's voor het COL en het LPO. Het takenpakket wordt samengevat als transfer en innovatie op gebied van opbouwwerk en samenlevingsopbouw.

Stafleu had overigens andere opvattingen wat betreft de naamgeving van het LCO. Hij had er graag het Landelijk Centrum Maatschappelijke Ontwikkeling van gemaakt. Wil dreef opbouwwerk door. Stafleu wilde een vervanging voor de NRMW en versterking van het maatschappelijk middenveld. Wil wilde versterking van de beroepsgroep, maar is op den duur ook wel in de versterking van het maatschappelijk middenveld gaan geloven, maar hij was waarschijnlijk bang dat er weer een soort maatschappelijk raad zou komen. Later is de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling er wel gekomen maar dat was een adviesorgaan.

Opvallend is natuurlijk dat Wil juist in een tijd dat landelijke koepels en organisaties verdwenen en opgingen in een grote moloch, het LCO kon

oprichten. Over deze opmerkelijke gang van zaken laten we Ineke van de Leur en Fred Stafleu aan het woord. Volgens Stafleu heeft Wil het ‘heel knap gespeeld’. Via een gesprek met Wim Meijer en Bert Middel kreeg hij er een motie doorheen waardoor het Platform in 1989 kon worden behouden terwijl de NRMW werd opgeheven. Toen het ging om het samengaan met andere koepels, die zich samen NOVA wilden noemen, ging Wil voor de inhoud en de lijn: ‘ik laat het ministerie zien waar ze me als aparte instelling voor nodig hebben’, terwijl andere instellingen juist meer bezig waren om betrekkingen met het ministerie te onderhouden. Hij zei dan volgens zijn vrouw: ‘ik wil wel met de vloot meedoen, maar ik ga óók voor mijn eigen bootje’.

Op een gegeven moment wilde het ministerie van WVC het LCO te laten opgaan in het NIZW omdat er een overlap was tussen de beide instellingen. Wil belde het NIZW en vroeg of zij vonden dat er overlap was met het LCO. Ze zeiden daar: nee. Hij vroeg vervolgens of ze dat even op schrift wilden zetten. Dat deden ze toen, van een fusie is toen niets meer gehoord, aldus zijn vrouw.

---

33

### *Van LCO naar overgang naar MOverisie*

In deze periode kwamen o.a. tot stand het College van Advies en Toezicht Opbouwwerk (CATO) en de Kring Kwaliteitsmanagement Opbouwwerk (KKO). De ondersteuning van Moedercentra (Ans van de Scheur) werd onderdeel van het LCO. De landelijke bundeling van de Moedercentra mondde uit in het Landelijk Netwerk Moedercentra. Een Raad van Advies van het LCO werd gevormd met als leden prominenten zoals bijvoorbeeld Wijffels. Het LCO zette samen met de Stichting Maatschappij, Veiligheid en Politie (SMVP) het project sociale zelfredzaamheid op. Het project ‘Weven aan Samenleven’ komt van de grond. Kortom de opbouw van instituties voor het beroep opbouwwerk en het organiseren van samenwerkingsverbanden van lokale initiatieven zette zich door. Er is ruimte voor sociale architectuur en dynamiek.

Ondertussen volgde de ene bezuinigingsronde op de andere. Die conditie noopte Wil tot constante lobby’s en creativiteit in het vinden van potjes. Niet alleen wist hij lange tijd bezuinigingen effectief tegen te houden, maar ook wist hij weer extra geld te krijgen bijvoorbeeld voor het project ‘Weven aan Samenleven’ en de Moedercentra.

Welke kwaliteiten van Wil van de Leur hielpen hem, eigenlijk al vanaf 1989 nog in de LPO tijd, het hoofd boven water te houden?

### *In de eerste plaats was hij een geweldige lobbyist*

Er was in die tijd een prima samenwerking ontstaan tussen Vreeswijk (op het ministerie), Middel (in de Tweede Kamer) en Wil namens het Platform Opbouwwerk. Mensen die hij al eerder was tegengekomen zoals

Piet Vreeswijk en Bert Middel, die in 1978 studiesecretaris was voor het Samenwerkingsverband van Provinciale en Regionale Opbouworganen, gevestigd in Assen en als zodanig vertegenwoordigd in de NRMW, wist hij te vinden toen ze respectievelijk ambtenaar op CRM (1978 –1991) en Tweede Kamerlid waren (1989- 2002). Middel was het vaste punt? hij had een duidelijke kijk op het belang van het opbouwwerk en kon kamerleden daarvoor warm krijgen dit alles geïnspireerd door Wil. Het was het klassieke verhaal van Den Uyl over de tweedeling in de samenleving en de noodzaak bruggen te slaan. Op een gegeven moment had een kamerlid zich vergist in een amendement, één telefoontje naar Middel van Vreeswijk was genoeg om de zaak terug te draaien. Vreeswijk ging weg bij het ministerie in 1991, maar de samenwerking met Middel bleef. Vaste aanspreekpunten waren niet alleen de PvdA fractie maar ook het CDA en Groen Links.

Volgens Middel is het fout gegaan met de komst van Hoogervorst, na afloop van paars. En met de komst van Balkenende. Toen viel de politieke steun weg en waren er volgens Middel alleen nog zgn. backbenchers in de Kamer d.w.z. in de regeringspartij het CDA die zich met het onderwerp bezighielden maar weinig invloed hadden. We spreken tot nu toe over een *politieke* lobby, waarbij hij aan politici prima duidelijk kon maken wat opbouwwerk werkelijk betekende. Maar volgens Middel was Wil ook erg goed in de *sociale* lobby, het om zich heen verzamelen van mensen die aanzien en invloed hadden zoals Wijffels of Deetman, maar ook vogels van heel diverse pluimage die hij dan weer charterde om op een bijeenkomst over samenlevingsopbouw te praten.

Meindert van den Berg memoreert dat Wil een hele goede netwerker was, wat verder gaat dan lobbyist. Het was volgens hem heel knap zoals hij mensen bij elkaar bracht te behoeve van de oplossing van maatschappelijke problemen, mensen die niet gewend waren om samen te werken. De notie dat het nuttig en noodzakelijk was om je ook tot het bedrijfsleven en andere financiers te wenden stamt al uit de tijd dat Mulder en Wil hierover stevig van gedachten wisselden. Mulder bespeurde een spanning waar het de financiering van het opbouwwerk betreft n.l. de afhankelijkheid van subsidieregelingen en de noodzakelijke onafhankelijke opstelling. Hij besprak met Wil de mogelijkheid om bedrijven zo gek te krijgen dat ze geld gaven (Wijffels speelde hier een rol bij). Wil schakelde ook het Oranjefonds (de opvolger van het Koningin Juliana Fonds) in.

### *In de tweede plaats was Wil van de Leur authentiek*

Volgens Mulder, die Wil in diverse gremia heeft gevolgd, was er nooit een andere werksoort waarin er steeds zoveel veranderde. Wil bleef zichzelf, terwijl er zoveel wisseling was van conjunctuur. Wil bleef volgens

hem altijd een sociaal werker, maar ook journalistiek ‘angehaucht’, een soort rechercheur en politiek dier en ontwerper tegelijkertijd. Hij stond bovendien in de modder en heeft tegelijkertijd glans aan het vak gegeven. Terwijl hij zichzelf bleef, omringde hij zich ook met ouwe getrouwen, die hij vaak al een heel leven kende, zoals Stafleu die penningmeesterschappen van de diverse door Wil gecreëerde stichtingen op zich nam. Soms zagen die trouwe bondgenoten door de bomen het bos niet meer en kwam het voor dat ze niet meer wisten wie nu de voorzitter was, als zij voor een bepaalde stichting waar ze in het bestuur zaten, bijeen kwamen. Dorine Winkels ziet hierin ook een valkuil. Zij vindt dat hij teveel mensen om zich heen verzamelde die de carrière al achter de rug hadden en veel als vrijwilliger bij hem deden, terwijl hijzelf dan in het middelpunt daarvan stond en zo ‘de dienst uit kon maken’.

### *In de derde plaats wist hij te overtuigen*

Dit met een goed onderbouwde verhalen. Middel zegt hierover: de eerste indruk van Wil was, een bevlogen type dat heel concreet over dingen sprak, heel anders dan al die welzijnsbobo's en dat sprak Middel meteen aan. Ook later in de Tweede Kamer, toen hij woordvoerder sociaal beleid van de PvdA was, was Middel onder de indruk van Wil van de Leur. Wil schreef wel eens notities die er moeilijk uitzagen, maar als hij sprak, ook met fractiemedewerkers, dan viel altijd meteen het kwartje.

Toch heeft volgens Vreeswijk Wil ook wel kansen laten liggen. Volgens hem was Wil heel territoriaal georiënteerd en moest eigenlijk niks hebben van het categoriaal opbouwwerk, terwijl Vreeswijk juist grote kansen zag waar het de Wet Welzijnsvoorzieningen Gehandicapten betrof. Hij dacht dat het opbouwwerk een geweldige kans zou krijgen als het opbouwwerk de WVG – platforms zou begeleiden...Er was een amendement van Lorette Spoelman bij de evaluatie WVG in 1998 waarin de positie en de faciliteiten van WVG– platforms werd geregeld. Daar had je toen op in kunnen haken. Dat liep ook parallel met de medezeggenschapregelingen voor medewerkers in de zorg. Niettegenstaande dit was Wil wel heel actief, zo stelde Vreeswijk, bij de ondersteuning van de WAO – platforms, die in de jaren 80 waren ontwikkeld.

### *De fusieperiode oftewel het laatste stadium*

In 2005 kreeg Wil de optie aangereikt om nog een paar jaar door te gaan, maar dan kreeg het LCO daarna in elk geval geen geld meer. Voor Wil zelf was dat gezien zijn leeftijd nog niet zo gek, maar hij had een zeer groot verantwoordelijkheidsgevoel naar zijn personeel toe en vond dat hij voor hen het beste eruit moest halen. Hij stelde zich strijdbaar op en ontwikkelde plannen. Zo heeft hij bedacht om samen met CIVIQ een vernieuwde organisatie te vormen. Maar die poging mislukte. Het ministerie van VWS zette met behulp van adviesbureau Berenschot in het

begin in, om één subsidiekanaal te scheppen voor het NIZW, organisaties als CIVIQ, Transact en de Schorerstichting, alsmede het LCO. In een later stadium was de boodschap: we voegen alle instellingen samen tot één instituut. Wil verzette zich daartegen, hij wilde de eigen identiteit bewaren. Daartoe ontwikkelde hij een plan en zette dat op papier. Binnen de nieuw te vormen organisatie zouden onderscheiden instellingen in een holding model hun eigen lijn kunnen volgen. Zelf wilde hij inzetten op kleine coöperaties. Langs die lijn voorkom je dat het werk van mensen zelf aan hen wordt onttrokken. Zij blijven zo hun werkzaamheden in eigen beheer uitvoeren.

Zijn vrouw Ineke haalt in dit verband een voorbeeld aan van thuiszorg in de buurt dat zich naar dat model organiseert en veel goedkoper blijkt te werken dan die bizarre gezondheids - of welzijnsfabrieken. Het gaat om kleinschaligheid en het vermijden van het opknippen van werk in kleine taken die door afzonderlijke personen worden verricht. Als je op die manier werkt kun je mensen hulp bieden die persoonlijker en breder is dan al die wisselende mensen die zgn. producten leveren, de één douchet je, de ander doet boodschappen en een volgende legt een pleister aan.

Wil had een goede neus voor ontwikkelingen, aldus zijn vrouw. Maar eigenlijk had hij zelf wel door, zeker de laatste tijd, dat het mis zou gaan. In het algemeen was Wil iemand wiens kracht het was om juist te investeren in ideeën of zaken waarvan hij het dacht dat het ook iets kon worden. Hij had altijd een heleboel dingen in zijn achterzak en als de tijd er rijp voor was, trok hij een project uit de kast en lanceerde dat. Wil was niet het type om zijn kruis te verschieten als hij niet het idee had dat zoiets ook effect kon hebben, aldus zijn vrouw.

Maar nu was hij gedwongen aan iets mee te doen waar hij eigenlijk geen fiducia in had, aan een negatieve ontwikkeling die niets opleverde en dat betekende dat hij erg inleverde op zijn energie. Een keer per week zat hij in Utrecht en dat viel hem erg zwaar. Hij zei dan zelf: 'Het is even in een tunnel zitten, ik moet mijn verantwoordelijkheid nemen en aangeven dat het best anders kan. Misschien hebben we er nu niets aan maar dan over vijf jaar'. En hij wou ook niet weggaan, zich ziek melden of op vakantie gaan, want hij dacht dat als hij dan weg zou gaan, hij niet meer terug zou komen.

Uiteindelijk zou je kunnen zeggen heeft hij het laatste gevecht met de dood moeten bekopen. Per 1 januari 2007 eindigt de bekostiging van het LCO door het Rijk en gaan personeel en taken over naar de nieuwe landelijke organisatie MOvisie te Utrecht.

En in juni van dat jaar overlijdt Wil van de Leur.

## Tot slot

Wat kunnen we na deze uiterst beperkte biografische schets van Wil van de Leur zeggen? Wil was een bijzonder mens, een bevlogen man met buitengewone kwaliteiten, een man met visie, een menselijke visie, die geloofde in de kracht van mensen zelf en ook iemand die een visie kon implementeren naar de praktijk, juist omdat hij de capaciteit had de juiste mensen om zich heen te verzamelen, te inspireren en te motiveren. Hij gaf anderen instrumenten om er wat mee te doen, want hij was zelf heel bescheiden. Hij was ook weer geen heilige. Sommigen noemden hem een éénpitter, die niet altijd goed was in begeleiding of personeelsbeleid, hij ging moeilijke confrontaties liever uit de weg. Of zoals zijn vrouw zegt: 'hij investeerde niet in de zwakkere kanten, maar juist in de sterke kanten van zichzelf'.

---

37

Opvallend is ook dat de één bepaalde kanten van hem uitvergroot en de ander juist weer heel andere. Zoals Wil's oriëntatie op de nationale subsidiekanalen en bijbehorend overleg. Die focus noemt de één overheersend, terwijl een ander juist zijn grote betrokkenheid bij het veld zo waardeert en hem typisch als praktijkman neerzet. Volgens de één was hij juist meer een intellectueel, volgens een ander was hij juist iemand die ondanks zijn opleiding zo dicht stond bij mensen als hijzelf met alleen lagere school. Volgens de één dacht hij sterk in structuren althans tot de laatste periode, volgens anderen is hij juist een heel bevlogen mens. Of verschillende eigenschappen die tegengesteld leken, werden achter elkaar beschreven: Wil bond mensen enorm maar was tegelijkertijd wel een enorme solist, die niet gauw om steun zou vragen. Hij kwam ook zelden buiten Nederland, had niet zo'n reisbehoefte.

Soms lijkt het of Wil meer zielsverwanten had dan één. Zo stelt Middel: de legitimatie van het opbouwwerk is de strijd tegen achterstanden en het voorkomen van sociale uitbuiting en Middel verwijst hierbij naar de opvattingen van Wil hierover. Volgens Middel waren Wil en hij zielsverwanten, sociaal democraten van de oude stempel die het verheffingsideaal nog wilden uitdragen, aanhangers van 'old labour'. Maar ook Postma spreekt over Wil als zielsverwant en De Jong ziet zichzelf en Wil weliswaar als egeltjes, maar die elkaar wel erg nodig hadden en hetzelfde boek (Watzlawick: pragmatische aspecten van de menselijke communicatie) als bijbel gebruikten.

Over een aantal zaken is men het onherroepelijk eens. Wil was enorm creatief, had een enorme drive, bleef zichzelf, werd nooit geklikt, was een keiharde werker, hield van een borrel, was altijd gericht op de inhoud van het werk. Wil was ook een vriend, een fijne kerel, er waren een hoop mensen die gingen voor hem door het vuur.

Zijn vrouw onthult zijn geheime wapen: hij had een groot adaptatie-



talent. Als iets anders was gelopen dan hij bedoeld had, probeerde hij daar het goede in te zien zoals bij bezuinigingen die werden doorgevoerd. Dan zei hij: 'Ach dat is wel goed, zo houden we het klein!!' Als hij echt ergens de pest over in had, schreef hij dat van zich af. Als hij het de volgende dag zag zei hij: 'dat gaan we anders doen' en verscheurde de brief. Maar bij echt belangrijke zaken kon hij dwarsliggen, bijvoorbeeld toen het ministerie van WVC de bijzonder hoogleraar opbouwwerk opeens anders wilde noemen. Daar kon hij niet mee akkoord gaan en dan was hij bereid geen cent aan te nemen van het ministerie (Overigens kwam dat geld er toch). Kortom met één woord: Wil van de Leur, bescheiden boegbeeld van het opbouwwerk in Nederland was een begrip.

Tenslotte blijkt nog iets anders uit deze korte schets. De creativiteit waarmee Wil met zijn visionaire blik projecten bedacht - vondsten die 'eieren van Columbus' waren en volgens evaluaties ook goed bleken te werken - kon niet op bijzonder veel waardering rekenen bij diegenen die hun eigen beperkte belangen daarmee gedwarsboomd zagen. Kijken we naar projecten als 'Werk en Welzijn', maar ook andere projecten waarbij dienstbaarheid aan mensen zelf en integraal werken voorop stonden, dan zien we dat er slechts met ongelooflijk veel moeite geld voor werd vrijgemaakt. En dat terwijl er tegelijkertijd veel, heel veel geld gaat naar instellingen in de GGZ, naar molochs als grote welzijnsinstellingen, waar Wil maar niet alleen Wil - zich van af vroeg of dat geld daar wel besteed werd aan de mensen om wie het ging.

Wil was iemand die dat soort zaken niet zozeer aan de kaak stelde? hij stopte geen energie in negatieve kritiek, maar stopte juist al zijn energie in de constructie van het positieve van wat volgens hem wel zou werken, wat wel de doelgroepen zou bereiken, wat wel de kracht van mensen versterken zou.

Als er gesproken wordt over het 'failliet' van het opbouwwerk, dan moeten we misschien stilstaan bij het gegeven dat het opbouwwerk een werksoort was en is die onze samenleving constant een spiegel voorhoudt. *En wie, o wie kijkt er graag in de spiegel?*

Wil was er in elk geval niet bang voor. Wil was een rots in de branding, iemand die je altijd het gevoel gaf dat het opbouwwerk toekomst had en heeft.



## Geraadpleegde literatuur

---

Broekman, H. en Vos, K. *11 jaar Probleem Project Methode in het opbouwwerk*. Drachten, WONN, 1985.

Dozy, M. *'Het is altijd een beroep van de toekomst geweest*. De beroepsonwikkeling van het opbouwwerk. Zutphen, Walburg Pers, 2008.

Een Brabander in Leeuwarden. *Leeuwarder Courant*, 30-1-1990.

Voogd e.a. *Opbouwwerk en democratie*, mei 1977

*Wijken onder druk*. Den Haag. Harmonisatieraad Welzijnsbeleid, december 1989

---

1 Zie ook hoofdstuk 2 over Wil's opvattingen over andragologie.